

Literatură distopică și totalitarism

Evgheni Zamiatin, *Noi*

Traducere de Inna Cristea, Iași, Editura Polirom, 2014, 216 pp.

Excelentul roman distopic al lui Evgheni Zamiatin, *Noi* aparține literaturii de anticipație și antiutopice. Lucrarea *Noi* se constituie într-un pilon al beletristicii distopice contemporane, alături de alte opere faimoase, printre care menționăm doar *O mie nouă sute optzeci și patru și Ferma animalelor*, de George Orwell, *Minunata lume nouă* a lui Aldous Huxley sau *Fahrenheit 451* a lui Ray Bradbury.

Evgheni Zamiatin este un meritos deschizător de drumuri, un pionier în acest gen de literatură, un util accesoriu atât pentru desăvârșirea profesională atât a filologilor, cât și a politologilor, istoricilor și sociologilor. George Orwell însuși a recunoscut influențele scriitorului rus asupra propriilor creații. Cartea lui Zamiatin fost publicată pentru prima dată în anul 1920, în plin război civil în Rusia, într-un climat politic și social impropriu, extrem de frământat.

Scriind *Noi*, Zamiatin a oferit măsura unei remarcabile capacități de predicție. Cu o acuratețe deosebită, scriitorul rus a prefigurat caracteristicile dominante ale totalitarismelor contemporane. El a anticipat și a conturat cu succes imaginea unei neverosimile societăți a viitorului. Victimă a regimurilor extremiste și a rigorilor acestora, a experimentelor sociale pe scară largă (însă deopotrivă, supus unei robotizări și mecanizări excesive, în literatura distopică), omul suferă o metamorfoză ireversibilă. Conștiința sa este pervertită în urma manipulării și îndoctrinării masive întreprinse de regim prin intermediul ideologiei și propagandei.

Ideologia și propaganda au reprezentat două dintre cele mai importante arme ale regimurilor nedemocratice ale veacului al XX-lea. Individul se transformă adesea într-un veritabil mutant psiho-emoțional-intelectual. Acest ins pervertit este, de fapt, întruchiparea omului nou. Crearea omului nou a reprezentat un obiectiv esențial atât pentru totalitarismele de extrema stânga, cât și pentru cele de extrema dreaptă.

Omul nou se caracteriza prin superficialitate (intelectuală, afectivă, sentimentală) și prin obediență servilă față de regim într-o societate uniformizată și nivelată, cu o ierarhie a valorilor flagrant răsturnată. Ordinea socială era supravegheată cu strictețe și severitate de către „Big Brother” (George Orwell) sau „Binefăcător” (Evgheni Zamiatin).

Într-o lume aflată sub deplina stăpânire a Statului Unic, Conducătorul, sau după caz, Führerul, se confundă la Zamiatin cu „Binefăcătorul”. Poliția politică este identificabilă cu „Biroul Păzitorilor”. „Păzitorii” aveau misiunea de a deconspira pe „dușmanii fericirii” și a-i deferi Mașinii Binefăcătorului. Inamicii fericirii generale nu puteau fi decât opozanții politici, care trebuiau eliminați cu brutalitate. „Binefăcătorul” însuși era responsabil cu executarea pedepselor capitale. El avea de altfel drept de viață și de moarte asupra tuturor cetățenilor. Maniera de suprimate a indezirabililor era oarecum comparabilă cu „vaporizarea” orwelliană.

Apirația omului către libertate era intolerabilă. Însăși fericirea se confunda

în Statul Unic cu lipsa libertății. Așadar, fericirea echivala cu supunerea necondiționată. Cultul personalității conducătorului este comun tuturor regimurilor dictatoriale și totalitare, indiferent de orientare. Sărbătorirea „Zilei Unanimității” era un prilej de celebrare a cultului personalității „Binefăcătorului”.

Anchetele, ce implicau uneori utilizarea experimentelor pe deținuții care refuzau cu obstinație să își recunoască „crimele”, erau efectuate de așa-numitul „Operațional”. În fapt, experimente medicale pe prizonierii politici s-au desfășurat în realitate atât în timpul stalinismului, în Uniunea Sovietică, cât și în Cambodgia khmerilor roșii, dezvăluind, o dată în plus, caracterul inuman al totalitarismului comunist. Pe de altă parte, monitorizarea strictă a relațiilor intime reprezintă o altă caracteristică a regimurilor totalitare, cu deosebire a celor de extrema stângă.

Locuitorii Statului Unic au suferit o depersonalizare absolută, nemaiaivând nume, ci numere și ecusoane. Ei înșiși erau socotiți numere, încetând să mai fie ființe umane. Nivelarea socială deplină este relevată de obligativitatea purtării uniformelor cenușii-albastre. Uniformele sunt și o constantă vestimentară a scriiturii orwelliene. Dezumanizarea nu se oprea la cele schițate mai sus. Locuitorii Statului Unic erau „formați” în „uzinele de educare ale copiilor”. Ei trebuiau să meargă încolonați și să mășăluiască în ritmul muzicii emise de Uzina muzicală. Totul amintește de ceremoniile grandioase, megalomanice, frizând grotescul și de scenariile festive organizate atât de regimul nazist, cât și de regimurile comuniste. Absurdul și neverosimilul ating cote paroxistice. A visa reprezenta un semn clar de boală. Conștiința individuală era o anomalie intolerabilă, ca de altminteri și imaginația. Demersurile de spălare a creierelor întreprinse de autorități culminează cu obligativitatea efectuării operațiilor de extirpare a imaginației pentru toți locuitorii. Astfel, se desăvârșea procesul de reducere a individului la stadiul vegetativ. Locuitorii deveneau roboți docili ai Statului. Individul

era practic insignifiant în fața colectivității. „Eu” nu reprezintă nimic în raport cu „NOI”.

Evgheni Zamiatin nu a inspirat doar pe cei mai proeminenți exponenți ai literaturii distopice, Huxley și Orwell. Recurgând la satira politică, el se apropie deopotrivă de alți scriitori iluștri din arealul sovietic, precum Mihail Bulgakov și Andrei Platonov. Chiar dacă noțiunile tehnice și matematice sunt omniprezente la Zamiatin, lucrarea sa de căpătâi, romanul *Noi* se constituie într-o lectură agreabilă și, de asemenea utilă, nu doar pentru filologi, ci și pentru istorici și specialiștii în științe politice.

Hadrian Gorun

[„Constantin Brâncuși”
University, Târgu-Jiu]